

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

برسالت

شماره : دانشگاه علامه طباطبائی
تاریخ : دانشکده حسابداری و مدیریت
پیوست:

صور تجلسه دفاعیه پایان نامه تحصیلی

با تأییدات خداوند متعال پایان نامه خانم بیتا کمالی سراج دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مدیریت تکنولوژی گرایش انتقال تکنولوژی تحت عنوان:
«نقش سرمایه گذاری شرکت های چند ملیتی در توسعه صنعت اپراتور تلفن همراه مورد مطالعه ایرانسل»
که به راهنمایی آقای دکتر صوفی جلسه مورخه ۹۰/۱۱/۲۹ با حضور اعضاء هیات داوران برگزار گردید ضمناً نمره نهایی نامبرده به شرح زیر اعلام می گردد. اس

نمره پایان نامه از ۱۹	
نمره مقاله از ۱	اخذ پذیرش از مجلات علمی ترویجی: ۰/۵ نمره
	اخذ پذیرش از مجلات علمی پژوهشی: ۱ نمره
نمره نهایی	پاعدد: با حروف:

نمره نهایی: *۱۹*

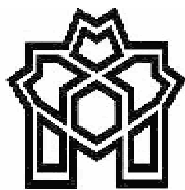
اعضاء هیات داوران:

سمت	نام و نام خانوادگی	امضا
استاد راهنما	آقای دکتر صوفی	<i>[Signature]</i>
استاد مشاور	آقای دکتر الیاسی	<i>[Signature]</i>
استاد داور نماینده تحصیلات تکمیلی	آقای دکتر سلامی	<i>[Signature]</i>

نمره ۱۲ تا ۱۳/۹۹ قابل قبول

نمره ۱۴ تا ۱۵/۹۹ خوب
نمره ۲۰ تا ۲۱/۹۹ بسیار خوب

نمره ۱۶ تا ۱۷/۹۹ بسیار خوب

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده مدیریت و حسابداری

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت تکنولوژی گرایش انتقال تکنولوژی

**نقش سرمایه گذاری مستقیم خارجی شرکت های چندملیتی در توسعه
صنعت اپراتور تلفن همراه
مطالعه موردی ایرانسل**

نگارش

بیباک کمالی سراج

استاد راهنما:

دکتر جهانیار بامداد صوفی

استاد مشاور:

دکتر مهدی الیاسی

استاد داور:

دکتر رضا سلامی

زمستان 1390

تقدیرم بہ پدر و مادرم

کہ از گاہ ہشان صلابت

از رفتارشان عبرت

و از صبرشان یادگی آموختم

بارپاس فراوان

از اساتید ارجمندم آقایان دکتر صوفی و دکتر کتکچیان اولی تحقیق از راهنمایی ایشان بهره‌بردار می‌گردم و بابتشکر

از راننده محترم و آقای کتکچیان که راهنمایی‌های خود دهنده و پایان نامه‌ی من را تایید کرده‌اند

چکیده

هدف از این مقاله بررسی چگونگی تاثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شرکت‌های چند ملیتی در توسعه صنعت اپراتور تلفن همراه کشور می‌باشد که با رویکرد پیمایش و با تاکید بر مطالعه موردی شرکت ایرانسل به عنوان یکی از مهمترین سرمایه‌گذاری‌های خارجی کشور در طول دهه اخیر، انجام شده است. بدین منظور با استفاده از مرور ادبیات تحقیق و مصاحبه با خبرگان در مورد تاثیر ورود شرکت ایرانسل بر صنعت اپراتور تلفن همراه کشور، مدل مفهومی تحقیق تدوین گردید. براساس مدل مفهومی در این تحقیق، تاثیر انواع مکانیزم‌های سرریز بر سایر شرکت‌های اپراتور و همچنین تامین‌کنندگان داخلی آن از ابعاد دانش تکنولوژیک و دانش مدیریتی مورد بررسی قرار گرفته است. در این چارچوب، پرسش‌نامه این تحقیق پس از بررسی روایی و پایایی، میان نمونه آماری که شامل 45 نفر از مدیران ارشد و میانی فعال صنعت اپراتوری تلفن همراه می‌باشد و با روش نمونه‌گیری تصادفی تعیین شده اند، توزیع گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آمار استنباطی شامل آزمون کولموگروف اسمیرنوف، برای سنجش نرمال بودن نمونه، آزمون t، برای تحلیل اثر گذاری متغیرهای پژوهش وضع موجود، آزمون فریدمن برای تحلیل یکسان بودن تاثیرگذاری متغیرها، تحلیل واریانس ناپارامتری (کروسکال والیس) برای ارزیابی وجود تفاوت بین خبرگان شاغل در شرکت ایرانسل و سایر خبرگان و تحلیل همبستگی برای تعیین ارتباط بین مکانیزم‌ها و محتوای سرریز استفاده شد. بر اساس نتایج این تحقیق، مشخص شد که از میان 4 مکانیزم اصلی سرریز، مکانیزم‌های رقابت و تقلید در تجربه سرمایه‌گذاری شرکت ایرانسل از ارتباطات و جابه‌جایی نیروی انسانی دارای اهمیت بیشتری در سرریز فناوری بودند ولی تفاوت معناداری بین سرریز مهارت‌های مدیریتی و دانش فناورانه دیده نشده است. براساس این تحقیق به سیاست‌گذاران توصیه شده است که باید تمهیداتی برای ایجاد فضای مناسب سرریزی بیشتر در بخش تامین‌کنندگان اندیشیده شود.

واژگان کلیدی: شرکت‌های چندملیتی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرریز فناوری، همکاری فناورانه

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق / 15

1-1. مقدمه / 16

2-1. بیان مسئله و اهمیت آن / 16

3-1. اهمیت و ضرورت موضوع / 18

4-1. گزاره های تحقیق / 19

1-4-1. پرسش‌های اصلی و فرعی / 19

5-1. هدف های تحقیق یا نتایج مورد انتظار / 20

6-1. روش کلی تحقیق / 20

7-1. قلمرو مکانی - جامعه تحقیق / 21

8-1. قلمرو زمانی تحقیق / 21

9-1. روش نمونه گیری و تخمین حجم جامعه / 21

10-1. روشهای گردآوری داده ها و ابزار مورد استفاده برای آن / 21

11-1. روشهای تحلیل داده‌ها / 22

12-1. شرح واژه ها و اصطلاحات تحقیق / 23

فصل دوم: مرور ادبیات تحقیق / 26

1-2. مقدمه / 27

- 2.2. شرکت‌های چند ملیتی / 27
- 1.2.2. تاریخچه فعالیت شرکت‌های چند ملیتی / 29
- 1.1.2.2. دیدگاه‌های نظری در خصوص شرکت‌های چند ملیتی / 31
- 2.2.2. اهمیت شرکت‌های چندملیتی / 35
- 3.2.2. ویژگی‌های شرکت‌های چندملیتی / 36
- 3.2. مفهوم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی / 37
- 1.3.2. سرمایه‌گذاری غیر مستقیم خارجی / 38
- 2.3.2. انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی / 38
- 3.3.2. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از بعد اجرایی / 39
- 4.3.2. انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اساس انگیزه سرمایه‌گذار / 40
- 1.4.3.2. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌منظور دسترسی به منابع / 40
- 2.4.3.2. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌منظور دسترسی به بازار / 41
- 3.4.3.2. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌منظور افزایش کارایی / 42
- 4.4.3.2. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌منظور استفاده از دارایی‌های استراتژیک / 43
- 5.4.3.2. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌منظور کاهش دادن ریسک / 43
- 6.4.3.2. انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اساس ساختار داخلی / 43
- 5.3.2. انواع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اساس میزان مالکیت سرمایه‌گذار / 44
- 1.5.3.2. ایجاد شرکت با مالکیت کامل / 44
- 2.5.3.2. روش‌های سهمی مشارکتی / 45
- 3.5.3.2. روش‌های سهمی غیرمشارکتی / 48
- 4.2. اثرات سرریز شرکت‌های چندملیتی ناشی از سرمایه‌گذاری خارجی / 50
- 1.4.2. اثرات سرریز شرکت‌های چندملیتی در سطح کلان / 52
- 1.1.4.2. تامین سرمایه / 52
- 2.1.4.2. رشد و توسعه اقتصادی / 53

- 3.1.4.2. اشتغال و دستمزدها / 53
- 4.1.4.2. جریان تجاری / 53
- 5.1.4.2. بهره‌وری / 54
- 6.1.4.2. توسعه فناوری / 55
- 7.1.4.2. آموزش / 55
- 8.1.4.2. ارتباطات بین صنعتی / 56
- 9.1.4.2. ساختار بازار / 56
- 10.1.4.2. محیط / 56
- 2.4.2. سرریز شرکت‌های چندملیتی در سطح خرد / 57
- 3.4.2. مکانیزم‌های سرریزهای فناوری / 59
- 1.3.4.2. سرریز تقلیدی / 60
- 2.3.4.2. سرریز رقابتی / 60
- 3.3.4.2. سرریز ارتباطی / 60
- 4.3.4.2. سرریز جابه‌جایی نیروی انسانی / 61
- 4.4.2. سرریز افقی و عمودی / 64
- 5.2. عوامل تاثیرگذار بر سرریز فناوری / 64
- 6.2. منافع و معایب سرمایه‌گذاری شرکت‌های چندملیتی / 67
- 7.2. محتوای سرریز شرکت‌های چندملیتی / 73
- 8.2. وضعیت سرمایه‌گذاری خارجی / 74
- 1.8.2. بررسی وضعیت فعلی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اقتصاد جهان / 74
- 2.8.2. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران / 77
- 1.2.8.2. سرمایه‌گذاری خارجی قبل از انقلاب / 77
- 2.2.8.2. سرمایه‌گذاری خارجی بعد از انقلاب / 78
- 9.2. آشنایی با صنعت / 79

1-9-2. اپراتور تلفن همراه (همراه اول) / 79

2-9-2. شرکت ایرانسل / 80

2-9-2. شرکت تالیا / 82

10-2. جمع‌بندی / 83

فصل سوم: روش تحقیق / 90

1-3. مقدمه / 91

2-3. نوع روش / 91

3-3. مراحل انجام تحقیق / 93

1-3-3. چارچوب مفهومی تحقیق / 95

2-3-3. روش گردآوری داده / 101

3-3-3. ابزار سنجش گردآوری داده‌ها / 101

4-3-3. پایایی و روایی ابزار سنجش / 102

5-3-3. جامعه و نمونه آماری / 103

6-3-3. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها / 104

1-2-6-3. آمار توصیفی / 104

2-2-6-3. آمار استنباطی / 104

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده‌ها / 108

1-4. مقدمه / 109

2-4. توصیف داده‌ها / 109

3-4. پایایی پرسشنامه / 112

4-4. تحلیل داده‌ها / 113

1-4-4. آزمون کولموگروف - اسمیرنوف (KS) / 119

2-4-4. آزمون میانگین یک جامعه / 123

3-4-4. آزمون فریدمن / 130

1-3-4-4. آزمون فریدمن به تفکیک هر عامل / 134

2-3-4-4. آزمون فریدمن به تفکیک هر شاخص در مکانیزم‌های سرریز / 136

3-3-4-4. آزمون فریدمن به تفکیک هر شاخص در محتوی سرریز / 138

4-4-4. آزمون کروسکال - والیس (آزمون H) / 138

1-4-4-4. آزمون کروسکال - والیس (آزمون H) به تفکیک هر متغیر / 143

5-4-4. ضریب همبستگی اسپیرمن / 144

5-4. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری / 146

فصل پنجم: تحلیل و تفسیر / 147

1-5. مقدمه / 148

2-5. مروری بر پژوهش انجام شده / 149

3-5. جمع‌بندی نتایج تحقیق / 150

1-3-5. آزمون میانگین یک جامعه / 150

2-3-5. آزمون فریدمن / 151

4-5. پاسخ‌گویی به سوالات تحقیق / 153

5-5. پیشنهادات / 156

6-5. پیشنهاد تحقیقات آتی / 157

7-5. موانع و محدودیت‌های تحقیق / 157

پیوست 1 / 158

مراجع / 165

فهرست جداول

- جدول 2-1: جمع‌بندی منافع و معایب سرمایه‌گذاری خارجی شرکت‌های چندملیتی / 73
- جدول 2-2: مکانیزم‌های سرریز / 84
- جدول 2-3: نهادهای تاثیرپذیر / 84
- جدول 2-4: محتوی سرریز / 85
- جدول 2-5: جمع‌بندی ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌های سرریز شرکت‌های چندملیتی / 85
- جدول 2-6: جمع‌بندی ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌های سرریز شرکت‌های چندملیتی / 87
- جدول 3-1: فرایند اجرای تحقیق / 94
- جدول 3-2: ابعاد و مولفه‌های متغیر سرریز شرکت‌های چندملیتی / 96
- جدول 3-4: ابعاد متغیر توسعه صنایع اپراتور / 97
- جدول 3-4: ابعاد متغیر توسعه تامین‌کنندگان / 97
- جدول 3-5: ابعاد و شاخص‌های متغیر سرریز شرکت‌های چندملیتی / 98
- جدول 3-6: ابعاد و شاخص‌های متغیر توسعه صنایع اپراتور و تامین‌کنندگان / 100
- جدول 3-7: نتایج بررسی پایایی پرسشنامه تحقیق / 103
- جدول 3-8: معرفی متغیر تحلیل سرریز شرکت ام.تی.ان / 105
- جدول 3-9: معرفی متغیر تحلیل میزان توسعه قابلیت‌های صنایع اپراتور / 105
- جدول 3-10: معرفی متغیر تحلیل میزان توسعه قابلیت‌های تامین‌کنندگان / 105
- جدول 3-11: ابعاد و شاخص‌های متغیر تحلیل سرریز ناشی از شرکت ام.تی.ان / 106
- جدول 3-12: ابعاد و شاخص‌های متغیر تحلیل میزان توسعه قابلیت‌های صنایع اپراتور / 107
- جدول 3-13: ابعاد و شاخص‌های متغیر تحلیل میزان توسعه قابلیت‌های تامین‌کنندگان / 107
- جدول 4-1: نتایج بررسی پایایی پرسشنامه تحقیق / 112
- جدول 4-2: فراوانی کل سوالات / 113
- جدول 4-3: آزمون کولموگروف - اسمیرنوف / 120
- جدول 4-4: آزمون KS کل پرسشنامه / 123
- جدول 4-5: نتایج آزمون میانگین یک جامعه / 124
- جدول 4-6: نتایج آزمون میانگین یک جامعه برای عوامل با تاثیر زیاد / 128
- جدول 4-7: نتایج آزمون میانگین یک جامعه به تفکیک هر عامل / 130
- جدول 4-8: خروجی آزمون فریدمن کل پرسشنامه / 131

- جدول 4-9: نتایج آزمون فریدمن کل پرسشنامه / 131
- جدول 4-10: خروجی آزمون فریدمن برای مکانیزم‌های سرریز / 134
- جدول 4-11: رتبه‌بندی مکانیزم‌های سرریز طبق آزمون فریدمن / 134
- جدول 4-12: خروجی آزمون فریدمن برای محتوی سرریز / 134
- جدول 4-13: رتبه‌بندی محتوی سرریز طبق آزمون فریدمن / 135
- جدول 4-14: خروجی آزمون فریدمن برای مکانیزم رقابت بر اپراتورها / 135
- جدول 4-15: رتبه‌بندی مکانیزم رقابت بر اپراتورها طبق آزمون فریدمن / 135
- جدول 4-16: خروجی آزمون فریدمن برای مکانیزم تقلید بر اپراتورها / 136
- جدول 4-17: رتبه‌بندی مکانیزم تقلید بر اپراتورها طبق آزمون فریدمن / 136
- جدول 4-18: خروجی آزمون فریدمن برای توسعه مدیریتی صنایع اپراتور / 137
- جدول 4-19: رتبه‌بندی عوامل توسعه مدیریتی صنایع اپراتور / 137
- جدول 4-20: خروجی آزمون فریدمن برای توسعه فناورانه صنایع اپراتور / 137
- جدول 4-21: رتبه‌بندی عوامل توسعه فناورانه صنایع اپراتور / 138
- جدول 4-22: آزمون کروسکال - والیس برای کل پرسشنامه / 138
- جدول 4-23: آزمون کروسکال - والیس به تفکیک هر متغیر / 143
- جدول 4-24: نتایج همبستگی اسپیرمن / 145
- جدول 5-1: نتایج آزمون میانگین یک جامعه / 151
- جدول 5-2: خروجی آزمون فریدمن برای مکانیزم‌های سرریز / 152
- جدول 5-3: رتبه‌بندی مکانیزم‌های سرریز طبق آزمون فریدمن / 152
- جدول 5-4: خروجی آزمون فریدمن برای مکانیزم‌های سرریز / 152
- جدول 5-5: رتبه‌بندی مکانیزم‌های سرریز طبق آزمون فریدمن / 153
- جدول 5-6: مصادیق سرریز ناشی از رقابت بر صنایع اپراتور / 154
- جدول 5-7: مصادیق سرریز ناشی از تقلید بر صنایع اپراتور / 155

فهرست اشکال

- شکل 1-1: مراحل تحقیق / 22
- شکل 2-1: جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بین سال‌های 2005 تا 2010 / 36
- شکل 2-2: اثرات سرریز شرکت‌های چندملیتی در سطح کلان / 57
- شکل 3-2: چگونگی سرریز شرکت‌های چندملیتی (Padila perez,2006) / 63
- شکل 4-2: مکانیزم‌های سرریز شرکت‌های چندملیتی در سطح خرد / 63
- شکل 5-2: مدل پایه‌ای انتقال فناوری / 66
- شکل 6-2: عوامل تاثیرگذار بر سرریز شرکت‌های چندملیتی / 67
- شکل 7-2: محتوی سرریز شرکت‌های چندملیتی / 74
- شکل 8-2: مولفه‌های سرریز شرکت‌های چندملیتی / 83
- شکل 9-2: چارچوب مفهومی تحقیق / 89
- شکل 1-3: سه‌شاخگی انواع تحقیق (منبع: بوشهری، 90) / 93
- شکل 2-3: چارچوب مفهومی تحقیق / 95
- نمودار 1-4: تنوع شغلی پاسخ‌دهندگان / 109
- نمودار 2-4: سطح تحصیلات پاسخ‌دهندگان / 110
- نمودار 3-4: رشته تحصیلی پاسخ‌دهندگان / 110
- نمودار 4-4: سابقه فعال / 111
- نمودار 5-4: سن پاسخ‌دهندگان / 111
- نمودار 6-4: نوع سازمان پاسخ‌دهندگان / 112
- شکل 1-5: مکانیزم‌های سرریز از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی / 149
- شکل 2-5: چارچوب مفهومی تحقیق / 150
- شکل 3-5: همبستگی بین مکانیزم‌ها و محتوی سرریز / 156

فصل اول
کلیات تحقیق

1-1. مقدمه

یکی از مهم‌ترین ویژگی اقتصاد بین‌الملل در دوران پس از جنگ جهانی دوم، گسترش و توسعه فعالیت شرکت‌های چند ملیتی در سراسر جهان می‌باشد. تاکنون تغییرات و تحولات عمده‌ای در این زمینه به‌وقوع پیوسته و نقش این شرکت‌ها به‌عنوان بخشی از واقعیت کنونی جهان معاصر تثبیت گردیده است. این شرکت‌ها به‌عنوان بخش مهمی از اقتصاد جهان، از اهمیت بسیاری برخوردار بوده و گسترش فعالیتشان از مرز کشورها فراتر رفته و در سراسر جهان توسعه یافته است. به موازات گسترش جهانی این شرکت‌ها، کشورهای تازه صنعتی به‌صورت یکی از مراکز اصلی حضور و فعالیت این شرکت‌ها در آمده است؛ چراکه به‌رغم علاقه‌مندی این شرکت‌ها به سرمایه‌گذاری در کشورهای توسعه یافته، کشورهای در حال توسعه هم با اتخاذ سیاست‌هایی درصدد جلب توجه این شرکت‌ها جهت سرمایه‌گذاری در کشورشان بوده‌اند. بی‌تردید این شرکت‌ها مهم‌ترین نقش را در تبادلات تکنولوژی و توسعه صنایع در بین مرزهای کشورها بر عهده دارند و منابع اصلی انتقال تکنولوژی هستند. در کشور ما در مقایسه با برخی کشورهای در حال توسعه حجم کمتری از سرمایه‌گذاری خارجی انجام شده است و تجربه‌های محدودی در این زمینه وجود دارد با این وجود، بررسی نتایج و نقش‌های مثبت و یا منفی سرمایه‌گذاری خارجی این شرکت‌ها می‌تواند موجب بهبود سیاست‌های کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و مهمتر از آن چگونگی تعامل با شرکت‌های چند ملیتی در این گونه همکاری‌ها گردد. با توجه به اهمیت موضوع سرمایه‌گذاری خارجی در رشته مدیریت تکنولوژی و نقش مهم شرکت‌های چندملیتی در جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این موضوع برای تحقیق انتخاب شد و مطالعه موردی نیز بدلیل اهمیت صنعت اپراتوری که یکی از صنایع مهم و سودآور در کشور ما می‌باشد، انتخاب شد.

2-1. بیان مسئله

انتقال و اکتساب تکنولوژی مقوله‌ای پیچیده است که هم از نظر علمی و هم از جنبه‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی سالهاست نه فقط کشورهای در حال توسعه، بلکه بسیاری از مجامع پژوهشی غرب و سازمان‌های بین‌المللی را به خود مشغول داشته است. سطح تکنولوژی‌های کشورهای پیشرفته و جهان در حال توسعه فاصله قابل ملاحظه‌ای دارد. برای کاستن فاصله تکنولوژی کشورهای پیشرفته و کمتر توسعه یافته، انتقال تکنولوژی یک لازمه انکارناپذیر است. با مطالعه سابقه توسعه کشورهای در حال توسعه، خصوصا کشورهای شرق آسیا ملاحظه می‌شود که آنها در مسیر توسعه خود برای تسریع در حل مشکلات بخش صنعت، بنیان تکنولوژی کشور خود را از طریق انتقال آن از سایر کشورهای توسعه یافته تقویت کرده و سپس با ایجاد زیربنای اقتصادی مناسب درصدد تقویت مراکز دانشگاهی و پژوهش خود برآمده‌اند.

اگر کشورهای در حال توسعه به عنوان یک راه حل دیگر قصد دارند که خود دانش‌های علمی و فنی ضروری جهت توسعه اقتصادی را بدون بهره‌گیری از دانش‌های موجود که نتیجه تحقیقات پژوهشگران و اندیشمندان جهان است کسب کنند، این نه تنها عملی بس مشکل است، بلکه باعث ائتلاف غیرمنطقی نیروها می‌شود. به علاوه دستیابی به چنین راه حلی در مدت زمانی که کشورهای کم رشد جهت رسیدن به توسعه اقتصادی در نظر گرفته‌اند امکان‌پذیر نیست. برای کاستن فاصله تکنولوژی بین کشورهای پیشرفته و کشورهای در حال توسعه انتقال تکنولوژی بهترین گزینه است. انتقال تکنولوژی از طریق مکانیسم‌های مختلفی اتفاق می‌افتد از جمله می‌توان به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی¹، همکاری مشترک² گرفتن حق امتیاز³، واردات کالا، جابه‌جایی کارکنان متخصص و غیره اشاره کرد. در این میان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش مهمی را در توسعه و پیشرفت کشورها ایفا می‌کند. (padilla-perez, 2008)

سرمایه‌گذاری خارجی علاوه بر رشد و توسعه اقتصادی می‌تواند به حل مشکل بیکاری و ایجاد اشتغال، افزایش تولیدات و کاهش تورم، برقراری ارتباط با اقتصاد جهانی، گسترش بازارهای صادراتی و بهبود تراز پرداخت‌ها و پیشرفت در زمینه‌های تحقیق و توسعه به کشور میزبان کمک کند. در زمینه سرمایه‌گذاری روشن گردیده که برای رویارویی با مشکلات ذکر شده راهی جز حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی و بهبود کمی و کیفی تولید ملی وجود ندارد. در این میان جذب سرمایه به ساختار اقتصادی ویژه‌ای چون رشد بازار، درآمد سرانه، چشم انداز سود، دسترسی به بازار، ثبات سیاسی و اجتماعی کیفیت نیروی کار، فضای قانونی و چگونگی مقررات، دسترسی به منابع، هزینه‌های تولید، دسترسی به فناوری، دسترسی به مواد اولیه و غیره .. نیازمند است تا اینکه بتواند در برابر اقتصادهای دیگر توان لازم برای رقابت داشته باشد. بی‌تردید شرکت‌های چند ملیتی مهمترین نقش را در تبادلات تکنولوژی در بین مرزهای کشورها بر عهده دارند. اگرچه سایر انواع همکاری‌ها از قبیل همکاری تکنولوژیک ریسک‌پذیر، همکاری مشترک در تحقیق و توسعه و فعالیت تحت لیسانس نیز به نوعی باعث انتقال تکنولوژی می‌گردند ولی محدود بودن سطح همکاری، وجود مشکلات در ایجاد ارتباط، وجود موانع و محدودیت‌های سیاسی و نیز عدم وجود یک هدف واحد بین دو شرکت از جمله مواردی است که میزان انتقال تکنولوژی را نسبت به تشکیل شرکت‌های چند ملیتی محدود می‌کند. بنا بر اطلاعات واصله از کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد، از یک سو جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی که بخش عمده آن مربوط به شرکت‌های چند ملیتی است در بیست سال اخیر رشد چشمگیری داشته است. بطوریکه میانگین رشد جهانی آن در مقایسه با میانگین رشد تولید ناخالص داخلی و صادرات جهانی از تفاوت چشمگیری برخوردار است و از سوی دیگر، شواهدی در مورد نقش چشمگیر سرمایه‌گذاری خارجی و ورود شرکت‌های چند ملیتی در رشد و توسعه کشورهای میزبان وجود دارد. هم‌چنین شرکت‌های چند ملیتی نقش کلیدی را در تجارت بین‌الملل ایفا می‌کنند. بنابر آمارهای موجود، پانصد شرکت اول چندملیتی، بیش از نیمی از جریان تجارت جهانی را بر عهده دارند هم‌چنین سهم این پانصد شرکت

¹ Foreign direct investment (FDI)

² Joint venture

³ license

از کل تولید ناخالص جهانی بیش از یک پنجم می‌باشد. این آمار و ارقام نشان‌دهنده نقش تاثیرگذار این شرکت‌ها در اقتصاد بین‌الملل می‌باشد. (قطبی، 1385)

از طرف دیگر شرکت‌های چند ملیتی نه تنها بر اساس دارا بودن مزیت در دانش و مدیریت تکنولوژی شکل می‌گیرند بلکه دارای قدرت بازاریابی و دسترسی به پتانسیل‌های بازار جهانی، دارای مراکز تحقیقاتی در مناطق مختلف جهان و نیز دارای سیستم متمرکز در تصمیم‌گیری، ارتباطات و منابع هستند تا بتوانند توانایی‌های تکنولوژیک موجود در یک منطقه جغرافیایی را برای حل مشکل و یا استفاده در یک موقعیت ایجاد شده در منطقه دیگر بکار بگیرند. شرکت‌های چندملیتی که قسمت عمده‌ای از جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را بر عهده دارند منابع اصلی انتقال تکنولوژی هستند. بسیاری از تکنولوژی‌های جدید به جز از طریق همکاری مستقیم با این شرکت‌ها قابل دسترسی نیستند. انتقال تکنولوژی از موضوعات مهمی است که این شرکت‌ها با کشورهای در حال توسعه پیرامون آن به بحث می‌پردازند. (نیلی و همکاران، 1381)

اگرچه جذب سرمایه‌گذاری خارجی یکی از ابزارهای مهم توسعه اقتصادی و فناوری کشورهای در حال توسعه است، میزان موفقیت کشورها در این گونه همکاری‌ها به سیاست‌های کشور ارتباط مستقیمی دارد. واقعیت این است که مدیریت میزان و نوع ورود سرمایه‌گذاری خارجی یکی از مسائل مهم سیاست‌گذاری اقتصادی و علم و فناوری هر کشور به شمار می‌آید. (موسی 2002)

در کشور ما اگرچه در مقایسه با برخی کشورهای در حال توسعه حجم کمتری از سرمایه‌گذاری خارجی انجام شده است که بررسی نتایج و نقش‌های مثبت و یا منفی سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند موجب بهبود سیاست‌های کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی و مهمتر از آن چگونگی تعامل با شرکت‌های چند ملیتی در این‌گونه همکاری‌ها گردد. هدف این تحقیق بررسی نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شرکت‌های چند ملیتی در صنعت اپراتور تلفن همراه کشور می‌باشد که با رویکرد مطالعه پیمایشی با تاکید بر مطالعه موردی شرکت ایرانسل به عنوان یکی از مهمترین سرمایه‌گذاری‌های خارجی انجام شده در کشور انجام خواهد شد.

3-1. اهمیت و ضرورت موضوع

بنا بر آمار و اطلاعات گزارش آنکتاد که از درآمد 188 شرکت بزرگ چند ملیتی به دست آمده، ارزش تولید این شرکت‌ها بالغ بر 18 هزار میلیارد دلار است که تقریباً 25 درصد تولید ناخالص داخلی جهان به حساب می‌آید. 27 شرکت از این 188 شرکت یعنی 14 درصد از این شرکت‌ها در بخش نفت و گاز فعالیت می‌کنند که نشان‌دهنده اهمیت این بخش اقتصادی در فعالیتهای اقتصاد جهانی است. نکته قابل تامل در این خصوص این است که 7 شرکت اول از 10 شرکت اول هم در بخش نفت و گاز فعالیت دارند. خدمات مالی دومین رشته‌ای است که شرکت‌های چندملیتی را به خود جذب کرده است. در میان 188 شرکت بزرگ جهان، 24 شرکت در زمینه خدمات مالی فعالیت می‌کنند. (UNCTAD, 2008)

30 درصد دارایی‌های مولد خصوصی جهان در دست شرکت‌های چند ملیتی است و الگوی مالکیت این دارایی‌ها نیز بسیار متمرکز می‌باشد. در این میان از 20 شرکت بزرگ رده اول، هفت شرکت آمریکایی، سه شرکت ژاپنی، دو شرکت آلمانی، دو شرکت انگلیسی و هلندی (مختلط) و دو شرکت سوئیسی هستند به این دلیل است که ملاحظه می‌کنیم در طول دهه‌های اخیر گاه ارزش کالاها و خدمات برخی از شرکت‌ها مثلاً شرکت نفتی اکسون از ارزش کالاها و خدمات تولید شده توسط کشوری چون سوئد بیشتر بوده است، یا شرکتی همچون جنرال موتورز از نظر اقتصادی وزنه‌ای در حد کشور هلند به شمار آمده است. همچنین در مقطعی، گروه ژاپنی نیپون استیل و گروه صنعتی آمریکایی یو.اس. استیل هر یک به تنهایی بیشتر از کشور فرانسه فولاد تولید می‌کردند (فورد شارل، 1360) این شرکت‌ها عمدتاً علاقه‌مند به سرمایه‌گذاری و گسترش فعالیت‌های خود در کشورهای پیشرفته صنعتی هستند و در حال حاضر نیز بخش اعظم سرمایه‌گذاری آنها در این قبیل کشورها است، اما در عین حال کشورهای در حال توسعه مستعد نیز برای سرمایه‌گذاری آنها از جاذبه بسیار برخوردار می‌باشند.

همانطور که در بخش بیان مسئله اشاره شد بررسی دقیق سرمایه‌گذاری‌های خارجی انجام شده در کشور برای ارزیابی میزان و چگونگی تاثیرگذاری شرکت‌های چند ملیتی برای بهبود نظام مدیریت سرمایه‌های خارجی کشور اهمیت دارد. به عبارت دیگر اگرچه سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان یک متغیر در اقتصاد کلان مورد توجه قرار می‌گیرد برای سیاست‌گذاری دقیق‌تر مطالعه میدانی و عملیاتی سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در سطح بنگاه‌ها ضرورت دارد. مطالعات انجام شده در کشور در مورد سرمایه‌گذاری خارجی عمدتاً با رویکرد اقتصادی و یا در سطح کلان انجام شده است و بررسی میدانی و به ویژه تاثیرات سرمایه‌گذاری خارجی شرکت‌های چند ملیتی در سطح بنگاه‌ها کمتر مورد توجه قرار گرفته است. از این رو بررسی موردی تجربه سرمایه‌گذاری خارجی شرکت ام.تی.ان در صنعت اپراتور تلفن همراه کشور که منجر به تشکیل شرکت ایرانسل شده است مورد توجه دقیق‌تر قرار گرفته و دستاوردهای این سرمایه‌گذاری در کشور ضرورت دارد. همچنین با توجه به اینکه صنعت مخابرات یکی از صنایع کلیدی کشور از منظر اقتصادی و فناوری است و می‌تواند موتور محرک بسیاری از فناوری‌های پیشرفته دیگر در کشور باشد این بررسی می‌تواند یافته‌های مناسبی برای سیاست‌گذاری همکاری کشور با شرکت‌های چندملیتی به صورت عام و همچنین صنایع مخابرات کشور به صورت خاص داشته باشد.

4-1. گزاره‌های تحقیق

4-1-1. پرسش‌های اصلی و فرعی

سوال اصلی:

سرمایه‌گذاری شرکت ام.تی.ان چه نقشی را در توسعه صنعت اپراتور تلفن همراه ایفا کرده است؟

سوالات فرعی:

1. سرریز شرکت MTN از طریق چه مکانیزم‌هایی صورت گرفته است و کدامیک از اهمیت بیشتری برخوردار بوده‌اند؟
2. محتوای سرریز فناوری از طرف MTN به چه میزان دارای ماهیت دانش مدیریتی و به چه میزان دارای دانش فناورانه بوده است؟
3. آیا رابطه معنا داری بین مکانیزم‌های سرریز فناوری و توسعه مدیریتی و فناورانه در صنعت اپراتوری وجود دارد؟

5-1. هدف های تحقیق یا نتایج مورد انتظار:

هدف اصلی:

شناسایی نقش سرمایه‌گذاری شرکت ام.تی.ان در توسعه صنعت اپراتور تلفن همراه

اهداف فرعی:

شناسایی مکانیزم‌های سرریز سرمایه‌گذاری شرکت MTN بر صنعت اپراتور تلفن همراه و اولویت بندی آنها

شناسایی محتوای سرریز انتقال یافته توسط شرکت MTN

بررسی رابطه بین مکانیزم‌های سرریز فناوری و توسعه مدیریتی و فناورانه در صنعت اپراتوری

6-1. روش کلی تحقیق

الف: نوع روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش را می‌توان از ابعاد مختلف به شرح زیر بیان کرد:

از منظر هدف، این تحقیق یک تحقیق کاربردی است. جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق با استفاده از روش پیمایش و با ابزار مصاحبه و پرسشنامه انجام شده است و از منظر تحلیل اطلاعات این تحقیق توصیفی-تبیینی می‌باشد. در قسمت توصیف، به توصیف وضعیت موجود سرریز فناورانه در صنعت اپراتوری تلفن همراه ناشی از سرمایه‌گذاری شرکت ام.تی.ان و اهمیت هریک از مکانیزم‌های انتقال فناوری (رقابت، تقلید، ارتباطات و جابه‌جایی نیروی انسانی) و همچنین توصیف میزان سرریز در رابطه با اپراتورها و تامین‌کنندگان پرداخته شده است. از منظر تبیین این تحقیق به تبیین رابطه بین سرریز فناوری و توسعه فناورانه و مدیریتی در سطح اپراتورها و تامین‌کنندگان و همچنین اهمیت هریک از مولفه‌های سرریز پرداخته شده است.

از منظر نوع داده، این تحقیق از داده‌های کمی استفاده می‌کند اما در قسمت تایید چارچوب مفهومی و بومی کردن آن و همچنین نهایی کردن شاخص‌های پرسشنامه از نظرات خبرگان از طریق مصاحبه استفاده شده است.